

BASSET, René

(1855-1924)

Fransız şarkiyatçısı.

Fransa'nın Lunéville şehrinde doğdu; ilk ve orta öğrenimini burada yaptı. 1878 yılında Nancy'de edebiyat sahasında öğrenim gördü ve aynı yıl Paris'e gitti; Paris'te çalışmaları Arapça, Farsça, Türkçe ve Rusça üzerinde yoğunlaştırdı. Doğu dilleri, özellikle Arapça üzerine yaptığı araştırmalar dikkati çekince 1880'de Cezayir'de Cezayir Yüksek Edebiyat Okulu'nun (L'École Supérieure des Lettres d'Alger) öğretim kuruluna alındı. Bu okulda başta Arapça olmak üzere Habeşçe, Türkçe ve Berberice derslerini okutma görevi kendisine verildi. Bu sırada fırsat buldukça ve yaz tatillerinden faydalanarak Cezayir'den başka Fas, Tunus, Senegal ve Gine gibi Afrika'da Fransız himayesinde bulunan İslâm topraklarını gezdi. Daha çok Tunus'ta derlediği çeşitli İslâmî yazmaları, özellikle Arapça metinleri inceledi ve bunlardan ilham alarak halk hikâyeleri üzerine çok sayıda kitap yazdı. Fakat asıl ihtisası Berberî dilleri, tarihi, kültürü ve arkeolojisi üzerine olup Berberîler'le ilgili bilgilerin ele alınmasına, gelişme ve çoğalmasına kapı aralayan çok sayıda araştırması bulunmaktadır.

1898 yılında Fransız Akademisi'ne gözlemci üye olarak kabul edildi. 1905'te Cezayir'de toplanan şarkiyatçılar kongresinin başkanlığını yaptı. Lizbon, Madrid, Roma ve Şam'da birçok ilmî kuruluşun üyesi oldu ve *Encyclopedie de L'Islam*'ın (Leiden) idare kuruluna seçildi. Bu arada Fransız hükümeti de çalışmalarını takdir ederek onu Cezayir konsolosluğuna tayin etti; ancak Basset bu teklifi kabul etmedi ilimle meşgul olmayı tercih ettiğini bildirdi. 1911 yılında çalıştığı Cezayir Yüksek Edebiyat Okulu fakülteye dönüştürülünce (La Faculte des Lettres d'Alger) kendisi dekanlığına getirildi.

René Basset Cezayir'de öldü. Ölümünden sonra hâtrasına iki ciltlik bir eser yayımlandı (*Mélanges René Basset*, Fas 1925).

Eserleri, Basset birçok kitap, makale, ansiklopedi maddesi, gezi notu, hikâye ve deneme yazmıştır. En önemli kitapları şunlardır: *Prières des Musul-*

mans chinois (Paris 1878); *La poesie arabe ante-islamique* (Paris 1881); *Contes des Dix Vizirs* [*Bakhtyar Nameh*] (Paris 1883); *Mélanges d'histoire et de littérature orientales* (Louvain 1886-1888); *Les aventures de Tamim ad-Dari* (Rome 1891); *Notice sur les manuscrits orientaux de deux bibliothèques de Lisbonne* (Lisbonne 1894); *La bordah du Cheikh el Bousiri* (Paris 1894); *Histoire de la conquête de l'Abyssinie par le Cheikh Chihab ed-din* (Paris 1894-1901); *Le livre des conquêtes de l'Ifrîqyah et du Maghrip* (Leyde 1896); *Tableau de Cébès d'Ibn Miskaweih* (Alger 1898); *L'Algérie par les monuments* (Paris 1900); *Hercule et Mahomet* (Paris 1901); *La Khazradjiyah, traité de métrique arabe* (Alger 1902); *Deux versions arabes inédites du roman des sept vizirs* (Paris 1903); *Contes populaires d'Afrique* (Paris 1903); *Recherches sur les sources bibliographiques de la Salwat el Anfâs* (Alger 1908); *La Banat So'âd* (Alger 1910). Basset'in Berberîler'le ilgili belli başlı çalışmaları da şunlardır: *Notes de lexicographie berbère* (Paris 1883-1888); *Contes populaires berbères* (Paris 1887); *Recueil de textes et de documents relatifs à la philologie berbère* (Paris 1887); *Études sur les dialectes berbères* (Paris 1894); *Les noms de métaux et de couleurs en berbère* (Paris 1895); *Le nom berbère de Dieu chez les Abadhites* (Sousse 1905); *Recherches sur la religion des berbères* (Alger 1909); *Les mots arabes passés en berbère* (Gieszen 1906) (eserlerinin tam listesi için bk. *Mélanges René Basset*, II, 463-503).

BİBLİYOGRAFYA :

Mélanges René Basset, Fas 1925; Necîb Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, I, 216-218; Zirikî, *el-A'lam*, III, 39; E. Lévi-Provençal, "René Basset 1855-1924", *Hespéris*, IV, Paris 1924, s. 1-8; A. Bel, "René Basset", *RAfr.*, LXV (1924), s. 12-19; G. Ferrand, "René Basset 1855-1924", *JA*, 204 (1924), s. 137-141; Muhammed Ebû Şeneb, "el-Merhûm el-'allâme René Basset", *MMIADm.*, IV/4 (1924), s. 164-166; *TA*, V, 370.

FERMAN KARAVŞAN

BAST

(البسط)

**Ruhen rahatlama ve mânevî ferahlık
duyma anlamına gelen
bir tasavvuf terimi
(bk. KABZ).**

BAŞ

**Türk devletlerinde
bazı müessese ve makam isimlerinin
önüne veya sonuna getirilen
bir kelime.**

Baş kelimesi aynı anlamdaki ser* gibi çok sayıda birleşik kelime yapımında kullanılmıştır. Eski Türk devletlerinde ve özellikle Osmanlı Devleti'nde bu kelime ile yapılan müessese ve makam isimleri yaygın olarak görülmektedir. Nitekim Fâtih kanunnâmesinde çeşitli müessese ve makamların reisleri (kapıcıbaşı, çavuşbaşı, kilercibaşı, odabaşı, hazine-darbaşı vb.) bu kelime ile nitelendirilmiştir. Bunun gibi iskân işlerini yürüten kişiye iskânbaşı; şehirlerde asayiş sağlayanlara subaşı, sekbanbaşı, asesbaşı, böcekbaşı; **derbend*** işlerini görenlere derbendbaşı, pandorbaşı, martolosbaşı; martolosbaşının üstünde **martolos*** birliklerindeki nüfuzlu kimselerin en büyüğüne harâmibaşı; derbend muhafazasına tayin edilen aşiretlerin kethüdâsına bölükbaşı denilmiş, askerî terim olarak cebecibaşı, topçubaşı, yayabaşı, delibaşı, mehterbaşı, koçubaşı, bostancibaşı, kapıcıbaşı, binbaşı vb. kullanılmıştır. Ayrıca medreselerde talebe temsilcisi olarak seçilen kimselere de kemerbaşı adı verilir.

Baş kelimesi birtakım kelimelerin önüne getirilerek de birleşik şekiller yapılmıştır: Rumeli'de çeribaşı olarak adlandırılan, Anadolu'da ise "aşiret beyi" anlamına gelen başbuğ (veya baş u buğ); devlet memuriyetlerinden başhalife, başçavuş, başyazıcı, başmukâtaacı, başla-la, başdefterdar, başbakı kulu, başefendi, başalkışçı, başmimar, başmuhasebeci vb.

Baş kelimesinin bazan kelimelerin hem önünde hem sonunda birlikte kullanıldığı görülmektedir. Meselâ saruca ve sekban bölüklerinin en büyük âmiri olup serçeşme de denilen başbölükbaşı ile başodabaşı ve başbinbaşıda olduğu gibi. Kelime hekimbaşı, kasabbaşı, pazarbaşı, dikicibaşı, çizmecibaşı, kürkçübaşı, yiğitbaşı gibi esnaf ve meslek kuruluşlarının en büyüğüne verilen unvanı da ifade etmektedir. Günümüzde de başvekil, başbakan, onbaşı, yüzbaşı, binbaşı gibi siyasî, askerî ve idarî sahalarda aynı şekilde çeşitli makam veya rütbeleri bildirmek üzere kelimelerin önüne ve sonuna getirilerek kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kāmūs-ı Türkî, s. 264-265; *Türk Lugatı*, I, 592 vd.; BA, MAD, nr. 9956, s. 178; BA, *Şikâyet Defteri*, nr. X, s. 120; BA, MD, nr. 37, hk. 2900; BA, KK, nr. 220, s. 52; "Kanunname-i Âl-i Osman: Sûret-i hatt-ı humâyûn-ı Sultân Mehmed Hân" (nşr. Abdülkadir Özcan), TD, sy. 33 (1982), s. 31-32, 34, 35; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, İstanbul 1338/1922, I, 900-901; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar)*, İstanbul 1961, s. 147; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul 1963, s. 8, 46, 48, 50; a.m.f., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1967, s. 70, 71, 85; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 37, 85, 103, 431-432; a.m.f., *Saray Teşkilatı*, s. 400, 468, 504, 508; M. Altay Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 42-43; Feridun M. Emecen, "Târih-i Lebîbâ'ya Dâir", TD, sy. 33 (1982), s. 247; "Baş", İA, II, 328.

YUSUF HALAÇOĞLU

BAŞ KESMEK

(bk. SEMÂ).

BAŞ SAĞLIĞI

(bk. TÂZİYE).

BAŞA KAKMAK

(bk. MİNNET).

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara'da,
Türkiye Cumhuriyeti'ne ait
arşiv malzemesiyle
arşivlik malzemenin muhafaza edildiği,
düzenlenip istifadeye
sunulduğu kurum.

Türkler'de arşiv fikrinin daha Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından beri var olduğu, bugüne kadar muhafaza edilmiş milyonlarca arşiv vesikasının mevcudiyetinden anlaşılmaktadır. Bugün bu vesikaların büyük bir kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmekte, bazı müze, kütüphane, müftülük ve diğer devlet dairelerinde de bu devrin tarihiyle ilgili zengin arşiv malzemesi bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak özellikle Millî Mücadele, onu takip eden dönem ve Cumhuriyet'in ilânından bugüne kadar teşekkül eden her türlü arşiv malzemesi ve zamanla arşiv malzemesi haline gelecek olan arşivlik

malzemenin kontrol altına alınması, bunların arşivcilik metot ve tekniklerine uygun olarak korunması, düzenlenmesi ve ilmi bir şekilde tasnif edilip istifadeye sunulmasıyla ilgili arşiv hizmetlerinin başlıca görevi olarak ve merkezî bir şekilde yürütülmesi görevi ise Ekim 1976'da Başbakanlık Merkez Teşkilatı içerisinde kurulmuş olan Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı'na verildi. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı daha sonra, 10 Ekim 1984 tarih ve 3056 sayılı Başbakanlık teşkilât kanunu ile kurulmuş olan Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlandı. Aynı kanuna dayanılarak İstanbul'daki Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı da yeni kurulan bu genel müdürlüğe bağlanmış oldu.

Başbakanlık Cumhuriyet ve Osmanlı arşivlerinin tarihî gelişimine dikkat edildiğinde gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde arşiv faaliyetlerinin devletin görevleri içerisinde mütalaa edildiği ve bu faaliyetlerin daha çok merkez teşkilâtına bağlı birimlerce yürütüldüğü görülmektedir. Nitekim 1850'de binası ve tefrişi tamamlanarak hizmete sokulan ve Osmanlı dönemindeki arşiv vesikalarının bir araya toplanıp merkezî bir arşiv teşkil edilmesi çalışmalarında önemli yer tutan Hazîne-i Evrak imparatorluğun sonuna kadar sadârete bağlı olarak faaliyet göstermiş, çeşitli isim değişiklikleri ve teşkilât düzenlemelerine uğramakla birlikte bu müessesede Cumhuriyet döneminde de yine başbakanlık bünyesinde teşkilâtlandırılmıştır. Cumhuriyet dönemi arşiv malzemelerinin muhafaza ve düzenlenmesiyle görevli Cumhuriyet Arşivi'nin teşkilâtlanmasında da aynı anlayışla hareket edilmiş, 1984'te çıkarılan 3056 sayılı kanunun ikinci maddesinin (g) fıkrasında başbakanlığın arşivle ilgili görevlerinden şu şekilde bahsedilmiştir: "Türk devlet ve millet hayatını ilgilendiren tarihî, hukukî, idarî, ekonomik, ilmi doküman ve belgeleri toplamak, değerlendirmek ve düzenlemek, film, mikrofilm gibi ileri teknikleri uygulayarak arşiv malzemesini tek nüsha olmaktan kurtarmak, bunların tahribini önleyecek arşiv laboratuvarı kurmak, milletlerarası arşivcilik ile ilgili hareketleri takip etmek, önemli arşiv malzemesini yurt ve dünya bilim çevrelerine sunmak."

Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı bu görevleri Cumhuriyet dönemi arşiv malzemesi üzerinde gerçekleştirecek ana hizmet birimleri olarak "Tesbit ve De-

ğerlendirme", "Tasnif Hizmetleri", "Araştırıcı Hizmetleri" ve "Teknik Hizmetler" şube müdürlükleri şeklinde teşkilâtlandırılmıştır.

Cumhuriyet Arşivi'nin kuruluşu 1976 yılını bulmakla birlikte ülkemizde arşiv konusu ve hizmetleriyle ilgili, bilhassa mevzuata yönelik çalışmalar çok daha eskilere inmektedir. Özellikle 1930'lu yıllardan günümüze kadar konu ile ilgili çeşitli mevzuat yürürlüğe konmuş, ancak bunların hiçbiri arşiv meselesine temelden çözüm getirecek mahiyette olmamıştır (bu konu için bk. İsmet Binark, *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu* [Mayıs 1985], s. 215-248; a.m.f., *Cumhuriyet Döneminde Arşiv Hizmetlerinin Geliştirilmesi Konusunda Yapılmış Çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi*, s. 20-42).

Mevzuat yetersizliği, teşkilâtlanma konusundaki aksaklıklar, arşiv hizmetleri için yeterli malî kaynak ve imkânların ayrılmayışı gibi sebeplerle devlet arşiv hizmetleri yakın zamana kadar ileri bir seviyeye çıkarılamamıştır. Bu sebeple Cumhuriyet dönemi arşiv malzemesinin büyük bir kısmı halen ait oldukları kurum ve kuruluşlarda, arşivcilik metot ve tekniklerinin gerektirdiği yeterli koruma şartlarından uzak bir şekilde muhafazaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu döneme ait arşiv malzemesinin büyük bir bölümü bugüne kadar arşivciliğin gerektirdiği şekilde ilmi metotlarla tasnif edilip değerlendirilmemiştir. Bunun yanında her yıl yeniden büyük ölçüde arşiv malzemesi ve arşivlik malzeme teşekkül etmekte ve dairelerinde yığılarak aynı âkıbete mahkûm duruma gelmektedir.

Cumhuriyet Arşivi için gerekli hazırlıklar yapıldığı sırada, arşivlerdeki ayıklama ve imha işlemlerini düzenlemek üzere 26 Mart 1956 tarihinde kabul edilen 6696 sayılı "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesâikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun" ile buna bağlı olarak 13 Eylül 1957 tarih ve 4/9438 sayılı "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesâikin İmha Edilmesi Hakkındaki Nizamnâmeyi Mer'iyete Koyan İcra Vekilleri Heyeti Kararı" yürürlükteydi. Fakat bu kanun uygulamada geçerlilik kazanamamıştı. Ayrıca bu kanunla ayıklama ve imha işlemlerinin uygulama ve denetim yetkisi Millî Eğitim Bakanlığı'na bırakılmıştı ki bu 3056 sayılı kanun çerçevesinde kurulan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün görevleriyle ters düşmekteydi. Zira 3056 sayılı ka-